

Prezența românilor la Adunarea Națională de la Alba Iulia (1918), reflectată de Ancheta ASTREI (1922)

Ioan POPA & Tetiana TOMA

Colegiul Național „Samuel von Brukenthal” Sibiu
Samuel von Brukenthal National College Sibiu
 Personal e-mail: ioanpopasb@yahoo.de

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați,
Facultatea Transfrontalieră de Științe Umaniste, Economice și Inginerești
Dunărea de Jos University of Galati,
Cross-border Faculty of Humanities, Economics and Engineering
 Personal e-mail: toma.tetiana@gmail.com

*The presence of Romanians at The Great National Assembly of Alba Iulia (1918),
 as reflected by the ASTRA Report (1922)*

Upon the convocation of the National Assembly from Alba Iulia, the Great Council of the Romanian Nation from Hungary and Transylvania was expressing, on November 7/20, 1918, its hope that in addition to the elected and appointed delegates, “the Romanian people themselves shall be present in numbers worthy of such a great and holy cause.” The call did not go unnoticed, as there was an impressive number of Romanians that attended the Great Union of November 18 / December 1, 1918, despite the poor political, sanitary, climatic and technical conditions. The number of participants was estimated by the organizers to have been 100,000, a number transmitted immediately on the media (starting with The Romanian - Românul from Arad) and diplomatic channels. As opposed to the viewpoint of the organizers, the journalists of The Union – Unirea from Blaj estimated a number of 50 – 60.000 Romanians. As time passed, the number of 100.000 became a conventional milestone of the national historiography and imaginary of Romania. The axiomatic discourse on the topic acquires less certain values and interesting nuances, by resorting to the only historical source of a nature other than mediatic, diplomatic or memorialistic, with evident national-political and subjective connotations, the report released by ASTRA in 1922. The semi-structured interview, titled “Report” - addresses on the last point, the fourth one, precisely the issue regarding the number of participants at the Assembly from Alba Iulia. The partial failure to apply the interview and the less expected answers sealed the fate of this source for a century. This study provides a critical and statistical approach to ASTRA’s “Reports”, focusing on the presence of the Romanians at Alba Iulia on November 18/December 1, 1918.

Keywords: ASTRA, 1922, Alba Iulia, December 1, 1918, sample, estimation, Transylvania

Prezența a peste o sută de mii de români la Adunarea Națională de la Alba Iulia, în 18 noiembrie/1 decembrie 1918, constituie o reprezentare bine fixată în imaginarul național românesc. Au contribuit la aceasta în primul rând mărturiile participanților, articolele din presa vremii, apoi literatura didactică și lucrările istoriografice. Studiul de față nu își propune să disloce acest clișeu imagistic, ci să valorifice critic singura sursă pe baza căreia se poate efectua o cuantificare și, ca urmare, o estimare argumentată a participării românilor la marele eveniment unionist.

1. Contextul și semnificația organizării Adunării naționale de la Alba Iulia

Organizarea unei adunări populare de mari dimensiuni, în 1918, nu era oportună în Basarabia și Bucovina, provincii în care elementul românesc, cu majoritate fragilă (Basarabia) sau minoritar (Bucovina), se confrunta cu pretențiile și violențele populației rusofone și rutene/ucrainene, bazate pe principiul wilsonian al autodeterminării popoarelor, contestând argumentele istorice ale românilor. Transformate în teatru de operațiuni și confruntări militare, care au implicat și divizii ale armatei Regatului României¹, cele două provincii nu ofereau un climat prielnic pentru o demonstrație de forță a elementului autohton românesc. În Transilvania, situația se prezenta cu totul diferit, datorită majorității absolute deținute de români. Cu toate acestea, organizarea unei adunări naționale de mari dimensiuni, ca suport vizual pentru așteptata decizie unionistă pusă în dezbaterea Marii Adunări Naționale, compusă din 1228 de delegați aleși prin vot universal sau desemnați de diferite instituții culturale, profesionale și ecleziastice, nu era lipsită de riscuri. Armistițiul de la Belgrad (31 oct./13 nov. 1918) asigurase Ungariei, în Transilvania, o linie de demarcație până la râul Mureș. În Banat, pătruseseră trupele sârbești, alături de cele franceze. Gripa spaniolă, frigul, deteriorarea căilor de comunicație puneau sub semnul întrebării oportunitatea și posibilitatea concentrării la Alba Iulia a unei mase consistente de români. În acest sens, și-au exprimat rezervele, față de intențiile Consiliului Național Român Central, Alexandru Vaida-Voevod și Teodor Mihali². Comportamentul ostil al autorităților militare sârbești în Banat, al jandarmeriei și gărzilor maghiare în partea centrală, nordică și vestică a Transilvaniei (inclusiv în Crișana și Sătmar) a confirmat temerile celor doi membri ai CNRC, dar nu au împiedicat strângerea la Alba Iulia a unei imense mulțimi românești. În pofida frigului, a ninsorii și a dificultăților întâmpinate pe drum, românii

prezenți la Alba Iulia au fost actorii marii sărbători a împlinirii idealului unității românești, ideal păstrat în stare latentă în deceniile anterioare și exprimat fățiș doar episodic, prin acte de curaj asumate, de obicei, individual³.

2. Imaginea Adunării Naționale de la Alba Iulia în epocă și ulterior. Valori estimative

Primele estimări privind prezența românilor la Alba Iulia au avut caracter anticipativ și se încadrează între 50.000 și 100.000 de participanți. Presa maghiară arădeană (*Aradi Hirlap* și *Aradi Közlöny*, din 17/30 nov. 1918) anticipa o prezență de cca 50-60.000 de români⁴, periodicul clujean *Az Újság* (17/30 nov. 1918) se aștepta la zeci de mii⁵, ca de altfel și organizatorul evenimentului, CNRC⁶, în timp ce alte publicații maghiare urcau așteptările la 100.000⁷. În primele zile după desfășurarea manifestării, estimările se încadrează între 50.000 și 200.000 de participanți. Periodicul blăjean *Unirea*, reprezentat la Alba Iulia de dr. Ioan Coltor, consemna în 20 nov./3 dec. 1918: „Poporul s'a prezentat în număr foarte mare, - aproximativ 50-60 mii - cu steaguri naționale, în cea mai perfectă ordine.”⁸ Oficiul CNRC, *Românul* din Arad titra, în aceeași zi, pe prima pagină: „Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia prin glasul alor o sută de mii de Români decretează alipirea la România pentru vecie a Ardealului, Banatului și teritoriului românesc din țara Ungurească.”⁹ Periodicul clujean de limbă maghiară *Kolosvári Hirlap*, preia estimarea de 100.000 de participanți, odată cu relatarea poetului Emil Isac, prezent la eveniment¹⁰. Trei zile mai târziu, *Telegraful Român* din Sibiu își informa cititorii că: „Un oșter pus la poartă să numere a ajunsă până la 120.000. Mai departe n'a avut răbdare să numere, căci lumea venea tot mai multă. Se susține că au fost aproape de 200 mii de români.”¹¹ Informația legată de numărătoare și eșecul acesteia nu este străină mediului istoriografic actual, însă lipsa documentării cazului îl plasează în zona incertitudinii sau chiar a anecdoticului. În privința numărului participanților la Adunarea Națională de la Alba Iulia, însemnările lui Al. Vaida-Voevod concluzionează: „Că au fost 200 ori 300 de mii de față, cine ar fi putut face o numărătoare măcar aproximativă?”¹² Versiunea asumată de CNRC, guvernul revoluționar românesc al Transilvaniei, în acel moment, 100.000 de participanți, se va impune în cele din urmă, atât în mediul românesc, cât și în cel maghiar/internațional¹³. Jurnaliștii blăjeni de la *Unirea*, în raportul din 24 nov./7 dec. 1918 asupra desfășurării Adunării Naționale de la Alba Iulia, par dispuși să își însușească estimarea de 100.000 de

participanți: „Gazetarii unguri au evaluat mulțimea la 100.000 persoane și poate nu au greșit.”¹⁴ Foarte sceptic față de această estimare se arată însă consilierul german Blücher, membru al Consulatului Germaniei la Budapesta, într-un raport expediat la 28 nov./11 dec. 1918: „La Adunarea de la Alba Iulia a luat parte o masă imensă de oameni din toate părțile Transilvaniei și Banatului. Unii vorbesc de o masă populară de până la 100 000 oameni. Chiar dacă acest număr pare [absolut] exagerat, chiar și numai colosala aglomerație a trenului nostru indica o mare afluență.”¹⁵ Numărul garniturilor de tren puse la dispoziția participanților pentru drumul de întoarcere pare să susțină aceste îndoieli. Cele șapte trenuri pregătite de organizatori aveau următoarele destinații și ore de plecare: Blaj-Brașov (15⁰⁰), Zlatna-Abrud (15⁰⁰), Teiuș-Cluj-Oradea (15³⁰), Zlatna-Abrud (15³⁰), Vințu de Jos-Sibiu (17⁰⁰), Arad-Budapesta (17³⁰) și Lugoj (18⁰⁰)¹⁶.

Până în perioada național-comunismului, numărul participanților la Adunarea Națională de la Alba Iulia nu a reținut în mod special atenția istoriografiei românești sau a domeniului educațional. Recursul regimului la discursul naționalist și parțial antisovietic pentru legitimarea puterii a adus în prim plan anvergura evenimentului din 1 decembrie 1918. Mărturiile înregistrate în anii 70 de la participanți ajunși la vârste octogenare sau nonagenare confirmă funcționarea clișeuului imagistic al celor 100.000 de participanți¹⁷, clișeu impus imediat după desfășurarea adunării și reluat de istoriografia românească în anii 60, pentru a fi ridicat treptat la 150.000 de participanți în anii 80. După 1989, s-a generalizat formula „peste 100.000”¹⁸.

3. Adunarea Națională de la Alba Iulia în „Rapoartele” ASTREI. Precizări metodologice

Cu sprijinul Directoratului General de Interne de la Cluj, în 1922, ASTRA a desfășurat o amplă anchetă în Transilvania, Banat, Crișana, Sătmăr și Maramureș, urmărind impactul Marelui Război asupra românilor din aceste ținuturi. Au fost utilizate două instrumente investigative: un chestionar standardizat, intitulat „Tablou nominal”, și un ghid de interviu, numit „Raport”. „Tabloul nominal” era centrat pe implicarea în evenimentele războiului și pe urmările acestora asupra celor implicați (mobilizați pe front și în spatele frontului, arestați/deportați, refugiați în Regatul României). Datele statistice au fost centralizate și publicate, pe județe, de Teodor Păcățian, președintele Secțiunii istorico-etnografice a ASTREI și coordonatorul anchetei¹⁹. „Raportul” conținea patru întrebări, dintre care primele două se refereau la costurile materiale ale războiului pentru românii transilvăneni, iar ultimele două încercau să

reconstitui evenimentele din toamna anului 1918. Întrebarea a patra viza direct Adunarea Națională de la Alba Iulia: „La adunarea mare de la Alba-Iulia, ținută la 1 Decembrie 1918, câți locuitori din comună au participat, la a cui îndemnare și sub a cui conducere?” T.V. Păcățian nu a elaborat un studiu pe baza răspunsurilor conținute de „Rapoarte”. Devenite în timp o prețioasă sursă istorică, „Rapoartele” au fost valorificate secvențial de diferiți cercetători, mai ales în ultimele două-trei decenii²⁰. Materialul documentar se regăsește fragmentar la Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, fiind dispersat în diferite părți structurale ale fondului ASTRA²¹. Studiul de față se bazează pe „Rapoartele” provenite/identificate din 13 comitate, dintre care 11 din Transilvania (Bistrița, Cluj-Cojocna, Hunedoara, Mureș-Turda, Sălaj, Sibiu, Solnoc-Dăbâca, Târnava mare, Târnava Mică, Trei Scaune, Turda-Arieș) și 2 din Banat (Arad, Caraș-Severin). Analiza statistică a pornit de la determinarea gradului de acoperire al populației/comunelor. Eșantionul obținut aleatoriu, prin includerea tuturor „Rapoartelor” identificate, ne-a permis generarea unui coeficient de reprezentare a populației dintr-o anumită unitate administrativ-teritorială la Adunarea de la Alba Iulia. Aplicarea acestui coeficient asupra întregii unități teritoriale eșantionate ne-a permis stabilirea unui număr estimativ de participanți la Alba Iulia. Pentru a nu fi acuzați de tendințe demitizante, fiind călăuziți doar de spiritul utilizării critice a unei surse istorice în vederea valorificării ei istoriografice, în toate situațiile-problemă am ales rezolvările care maximizează participarea românilor la Alba Iulia, din perspectiva anchetei ASTREI.

3.1. Eșantionarea

Ținând cont de diferențele comportamentale semnificative înregistrate între mediul urban și cel rural, eșantionarea s-a efectuat distinct. De asemenea, în momentul determinării eșantionului, am luat în calcul două repere demografice: 1) întreaga populație românească înregistrată de recensământul din 1910 și 2) populația românească din 1910, mai puțin morții/dispăruții în război. „Rapoartele” ASTREI acoperă 34,42% din populația rurală a Transilvaniei (33,32%, prin scăderea morților/dispăruților) și 29,19% (28,63%) din populația urbană. La nivelul întregii Transilvanii (16 comitate), gradul de acoperire este de 34,15% (33,07%). În mediul rural, cel mai ridicat grad de acoperire s-a înregistrat în comitatul Sibiu – 81,93% (81,79%), iar cel mai scăzut în comitatul Cluj-Cojocna – 7,19% (7,20%). Foarte important de precizat este faptul că în lipsa „Rapoartelor” din comitatul Alba de Jos, care ar fi fost, de altfel, cele mai interesante, am decis totuși includerea acestui comitat în analizator și aplicarea celor mai mari coeficienți de

reprezentare determinată pentru zonele de proximitate (plasa Sebeș, comitatul Sibiu).

În cazul Banatului, am recurs la calibrarea datelor comitatului Caraș-Severin, prin utilizarea informațiilor furnizate de ancheta inițiată în zonă, în 1934, de Nicolae Ilieșiu²², și de volumul publicat de Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca și Mariana Sârbu²³. În acest fel, gradul de acoperire al populației românești rurale din comitatul Caraș-Severin a crescut de la 26,71% (26,62%) la 83,41% (83,47%), iar al celei urbane de la 0 la 100%. Cumulând datele comitatului Caraș-Severin cu cele ale comitatului Arad, procentul de reprezentare a populației românești din Banat ajunge la 45,10% (43,90%), în mediul rural, 36,24% (35,82%), în mediul urban, și la 44,77% (43,61%) pentru întreaga provincie (comitatele Arad, Caraș-Severin, Cenad, Timiș, Torontal).

În concluzie, eșantionul aleatoriu acoperă o treime din populația Transilvaniei, aproape jumătate din populația Banatului și aproape o treime din populația românească a Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmăruului și Maramureșului (31,47%, respectiv 30,55%, prin scăderea morților/dispăruților în război). Din perspectiva analizei statistice, dimensiunile eșantionului ar trebui să genereze coeficienți destul de apropiați de valorile reale ale reprezentării românești la Alba Iulia.

Pe de altă parte, populația pe care s-a putut utiliza coeficientul de reprezentare, ținând cont de specificul etno-cultural și demografic al unităților teritorial-administrative, ridică gradul de acoperire al anchetei la 93,44% (93,66%) în mediul rural din Transilvania (prin includerea comitatului Alba de Jos), la 82,85% (81,69%) în mediul urban și la 92,89% (93,02%) pentru întreaga Transilvanie. În Banat, gradul de acoperire se extinde la 76,71% (77,52%) din populația rurală, la 72,97% (71,76%) din populația urbană și la 76,57% (77,30%) din întreaga populație. Pentru Transilvania, Banat, Crișana, Sătmăr și Maramureș, gradul de acoperire al anchetei ASTREI urcă la 73,41% (73,77%) în mediul rural, la 73,91% (72,83%) în mediul urban și la 73,43% (73,73%) pentru întreaga populație.

3.2. Determinarea coeficienților diferențiali de reprezentare s-a efectuat prin împărțirea numărului de participanți înregistrați de „Rapoarte” (și de sursele alternative, în cazul comitatului Caraș-Severin) la numărul românilor (fără morții/dispăruții în război). De la început trebuie precizat că pentru a obține o prezență românească de 100.000 de suflete la Alba Iulia, coeficientul general de reprezentare al Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmăruului și Maramureșului ar trebui să fie de 3,53%, prin raportare la întreaga populație românească înregistrată de recensământul din 1910 (2.830.101 români), respectiv de 3,64%,

prin raportare la populația românească, fără cei 82.225 de morți/dispăruți în război conform datelor furnizate de „Tablourile nominale” (2.747.876 de români)²⁴.

În Transilvania, coeficientul de reprezentare determinat pe baza eșantionului este de 0,99% (5.196 de participanți/524.802 români acoperiți de „Rapoartele” ASTREI)/1,02% (5.196 de participanți/508.055 de români, fără morți/dispăruți), în mediul rural, și de 3,94%/4,02% în mediul urban (958 de participanți/24.291 de români, respectiv 23.825 de români fără morți/dispăruți). Pentru întreaga provincie, coeficientul este de 1,12%/1,16%. În mediul rural, cel mai bun coeficient este înregistrat de comitatul Sibiu: 3,21% (2.990 de participanți/93.127 de români), prin raportare la întreaga populație românească înregistrată la 1910 și acoperită de „rapoarte”, respectiv 3,29% (2.990 de participanți/90.779 de români), prin raportare la populația românească fără morții/dispăruții în război. După cum am precizat mai sus, pentru maximizarea rezultatelor anchetei ASTREI vom utiliza, în continuare, ca element de referință populația românească fără morții/dispăruții în război. Foarte interesant este cazul plasei Sebeș, care are un coeficient de reprezentare de 14,80% (14/16 comune acoperite, 76,91% din populația românească acoperită: 14.280/18.566 de români): 2.045 de participanți/13.816 români (464 morți/dispăruți în război). Coeficientul se datorează, în măsură covârșitoare, participării fantastice a românilor din Pianul de Jos: 1.000 de participanți²⁵ din cei 1.192 de români, fără cei 10 morți/dispăruți! Prin această cifră rotunjită, respondenții locali au vrut să arate că la Alba Iulia au participat toți românii capabili să parcurgă, cu căruțele sau pe jos, cei cca 20 de km până la locul adunării. Ținând cont de caracteristicile spațial-culturale ale plasei Sebeș, am decis aplicarea coeficientului acestei plase pentru întreaga populație rurală a comitatului Alba de Jos. În absența „Rapoartelor” din mediul rural al comitatului Alba, această operațiune, evident forțată, deoarece pare imposibil de atins acest coeficient la nivelul întregului mediu rural al comitatului Alba, poate fi privită ca o compensare a pierderilor invocate de scepticii analiști ai „Rapoartelor” ASTREI și ne va scuti de acuzele de teribilism devalorizant, fenomen specific, din păcate, unei părți din tagma istoricilor actuali, în special de orientare transnațională/individualistă.

Pentru mediul urban transilvănean, eșantionul acoperă doar comitatele Hunedoara, Sălaj, Solnoc-Dăbâca, Târnava Mare și Turda-Arieș. Mediul urban din celelalte comitate l-am inclus în analizator, utilizând diferențiat coeficienții determinați pe baza „Rapoartelor” cuprinse în eșantion. O excepție am făcut în cazul orașului Alba Iulia, pentru care am luat în considerare o participare de 100% (5.134 de români, fără cei 36 de morți/dispăruți în război). Coeficientul

mediului urban din comitatul Turda-Arieș, 0,89%, a fost aplicat pentru comitatele Cluj-Cojocna și Bistrița. Pentru comitatul Sibiu am folosit coeficientul plasei Sebeș, în cazul orașului Sebeș, și coeficientul orașului Deva, 8,37%, în cazul orașului Sibiu. Pentru celelalte trei orașe din comitatul Alba de Jos (Abrud, Aiud, Ocna Sibiului) am aplicat coeficientul mediului urban al comitatului Hunedoara, 7,96%. Coeficientul orașului Deva s-a folosit și pentru orașul Arad. În schimb, pentru mediul urban al comitatului Caraș-Severin, am beneficiat de informațiile oferite de lucrarea lui I. Munteanu ș.a.

În mediul rural din Banat, coeficientul de reprezentare determinat pe baza eșantionului este de 0,20% (653 de participanți/331.537 de români acoperiți de „Rapoartele” ASTREI, respectiv 322.787 de români, fără morți/dispăruți), coeficient valabil, de altfel, pentru întreaga populație, rurală și urbană, a eșantionului din spațiul bănățean. Foarte sugestiv este faptul că în mediul rural al comitatului Caraș-Severin coeficientul de reprezentare generat de eșantionul ASTREI (26,62% din populație, fără morți/dispăruți), 0,14%, a crescut, prin calibrare, la doar 0,19%, în timp ce gradul de acoperire al populației urcă până la 83,47%!

Deoarece managementul resurselor spațiale nu ne permite detalieri ale situațiilor surprinse de „Rapoartele” ASTREI, detalii care se vor regăsi în volumul pe care intenționăm să-l dedicăm acestui subiect, ne vom rezuma la a preciza că în cazurile răspunurilor de tipul „puțini”, „puțini și în ascuns” de teama ungarilor/sârbilor, realități înregistrate în special în Banat, am alocat, în mod convențional, câte 5 participanți/caz. În aceste cazuri, singura certitudine, datorată utilizării pluralului, este numărul minim de 2 participanți. Cu siguranță nu ni se va putea imputa o subevaluare a coeficientului de reprezentare.

3.3 Evaluări estimative

Aplicarea diferențiată a coeficienților de reprezentare s-a efectuat asupra comitatelor incluse în eșantion, dar și asupra comitatului Alba de Jos. În mediul rural din Transilvania, populația acoperită prin coeficienții de reprezentare este de 1.381.234 de români, coeficientul mediu de reprezentare, generat de cei 32.124 de participanți estimați, fiind de 2,33%. În mediul urban, numărul românilor se ridică la 67.988, iar estimarea participării este de 8.302 persoane. Coeficientul mediu ajunge la 12,21%, iar pentru tot spațiul transilvănean, rural și urban, coeficientul mediu de reprezentare este de 2,79% (1.449.222 de români/40.426 de participanți estimați). În Banat, mediul rural înregistrează un coeficient de 0,22% (548.950 de români/1.215 participanți estimați), mediul urban are un coeficient de 4,25% (20.084 de români/854 de participanți estimați). Pentru întreg

spațiul bănățean, coeficientul mediu este de 0,36% (569.034 de români/2.069 de participanți estimați). Calibrarea efectuată în cazul comitatului Caraș-Severin nu a adus schimbări spectaculoase, fapt care demonstrează nivelul destul de realist al reprezentărilor produse de eșantionul anchetei ASTREI. Aplicarea coeficientului de 0,14%, determinat pentru eșantionul ASTREI, asupra întregii populații românești din mediul rural, fără morți/dispăruți în război conduce la o prezență estimativă de 458 de persoane, în timp ce prin utilizarea coeficientului calibrat, de 0,19%, prezența estimativă crește cu 139 de persoane, ajungând la 597 de participanți.

Dacă cumulăm datele obținute pentru Transilvania și Banat, în mediul rural coeficientul mediu de reprezentare este de 1,73% (1.930.184 de români/33.339 de participanți estimați), în mediul urban este de 10,40% (88.072 de români/9.156 de participanți estimați), iar pentru întreaga populație rurală și urbană coeficientul mediu este de 2,11% (2.018.256 de români/42.495 de participanți estimați). Din acest moment, pentru aplicarea coeficienților asupra întregii populații românești din Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș de deschid trei posibilități de calcul:

1. Aplicarea coeficienților medii obținuți diferențiat pentru spațiul rural, respectiv urban din Transilvania și Banat, apoi însumarea cifrelor estimative de participanți. Estimarea prezenței la Alba Iulia pentru mediul rural este de 45.835 de români, prin aplicarea coeficientului de 1,73% asupra populației rurale românești, fără morți și dispăruți, totalizând 2.649.436 de suflete. Estimarea pentru mediul urban, prin aplicarea coeficientului de 10,40% asupra unei populații de 124.635 de români, indică o prezență de 12.962 de locuitori. Însumarea rezultatelor celor două medii, rural și urban, ne oferă o cifră estimativă de 58.797 de români participanți la Adunarea națională de la Alba Iulia.

2. Aplicarea coeficientului mediu general de 2,11% obținut pentru Transilvania și Banat asupra numărului total al românilor, fără morți/dispăruți, 2.774.071 de suflete, indică o participare estimativă de 58.533 de români la Alba Iulia.

3. Aplicarea coeficienților medii obținuți pentru Transilvania și Banat în mod diferențiat, pe provincii, cu distincția rural/urban. În Transilvania, coeficientul de 2,33% aplicat celor 1.477.626 de români din mediul rural, fără morți/dispăruți, oferă o participare estimativă de 34.429 de români, iar în mediul urban, coeficientul de 12,21% aplicat populației de 82.025 de români duce la un număr estimativ de 10.015 români participanți. În total, Transilvania a fost reprezentată la Alba Iulia, conform estimărilor, de 44.444 de români. Pentru Banat, avem un număr estimativ de 1.574 de participanți din mediul rural (coeficient: 0,22%,

români: 715.558), de 1.170 de participanți din mediul urban (coeficient: 4,25%; români: 27.539), cu un total estimat la 2.745 de români participanți. În cazul Crișanei și Sătmar-Maramureșului, am aplicat coeficienții rurali/urbani specifici Banatului. Astfel, pentru Crișana (comitatul Bihor) participarea estimativă este de 539 de români din mediul rural (coeficient: 0,22%; români: 244.781), de 149 de români din mediul urban (coeficient: 4,25%; români: 3.510), respectiv de 688 de români pentru întreaga provincie. Pentru Sătmar-Maramureș (comitatele Sătmar, Maramureș, Ugocea), estimarea este de 420 de români din mediul rural (coeficient: 0,22%; români: 190.903), 252 de români din mediul urban (coeficient: 4,25%; români: 5.934) și de 672 de români pentru întreaga provincie. Însurarea cifrelor estimative pentru toate cele patru provincii istorice, Transilvania, Banat, Crișana și Sătmar-Maramureș, ne oferă o participare estimativă de 48.548 de români la Adunarea Națională de la Alba Iulia.

4. Concluzii

Studiul de față prezintă datele unui raport preliminar asupra felului în care este reflectată de către ancheta ASTREI participarea românilor la Adunarea Națională de la Alba Iulia. Avem în prelucrare datele „Rapoartelor” din comitatele Ciuc, Odorhei, Sătmar și Torontal. Eforturile depuse cu construirea bazei de date, identificarea și prelucrarea informațiilor, cu consistentele analize statistice sunt încununuate de rezultate plasate în zona plauzibilului. După metodele diferențiate de calcul, avem o estimare minimă de 48.548 de români și una maximă de 58.797 de români participanți la Adunarea Națională de la Alba Iulia. Trebuie reamintit că toate situațiile-problemă au fost rezolvate în sensul obținerii unei estimări maxime, care să tindă spre cifra de 100.000 de participanți, consacrată în conștiința istorică românească. Cercetările viitoare vor mai ajusta aceste rezultate. Deocamdată, este destul de clar că avem o participare românească încadrată între 48.548 și 58.797 de suflete, la care trebuie adăugați cca 1.000 de delegați ai Marii Adunări Naționale, unii dintre ei regăsindu-se deja printre cei analizați statistic, excepție făcând comitatul Caraș-Severin, pentru care volumul lui I. Muntean ș.a. ne-a ușurat munca de identificare și eliminare din analize a delegaților oficiali, respectiv alte câteva mii de gardiști, însărcinați cu securizarea zonei. Cu toată bunăvoința, interpretarea datelor anchetei ASTREI pare să conducă spre un maxim de 70.000 de români prezenți la Alba Iulia în 18 nov./1 dec. 1918 sau, în cea mai generoasă manieră, spre o afirmație de genul „aproape 100.000 de participanți”. Se pare că estimarea jurnaliștilor blăjeni de la *Unirea* a fost cea mai aproape de realitate. Se poate invoca o anumită indolență birocratică ce a afectat răspunsurile la „Rapoartele” solicitate de

ASTRA, dar, în același timp, pare greu de crezut că la trei ani de la desfășurarea marelui eveniment unionist o astfel de întrebare poate să genereze un fenomen de dezicere față de valorile care au creat Marea Unire.

Note:

1. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, pp. 385-389; Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 49-57.
2. Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 405; Mihai Racovițan, *Alexandru Vaida Voevod între Memorandum și Trianon (1892-1920)*, ediția a II-a, Sibiu, Sibiu, 2000, p. 142.
3. A se vedea, spre exemplu, Ioan Popa, *Revista Musa. Un martor al sentimentelor naționale românești în perioada dualistă*, Sibiu, Editura Techno Media, 2012, 145 p.
4. Ștefan Pascu, Ion Popescu-Puțuri (coordonatori), *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918*, vol. X, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 261 (*Aradi Hirlap*)-262 (*Aradi Köylöny*).
5. Apud Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac (coord.), *Unirea Transilvaniei cu România 1 decembrie 1918*, București, Editura Politică, 1970, p. 701.
6. Constantin Dumitrescu, *Din lunga timpului bătaie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 39; „Adunarea de la Alba Iulia. Raportul nostru oficial”, în *Unirea*, Blaj, nr. de propagandă 15-16, 1 decembrie 1918, pp. 1-4, apud Marcel Știrban, Viorica Lascu, *Consiliul Național Român din Blaj (noiembrie 1918 – ianuarie 1919). Protocoale și acte*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, p. 219.
7. Ilie Ceaușescu (coord. principal), *România în anii Primului Război Mondial. Caracterul drept, eliberator al participării României la război*, vol. 2, București, Editura Militară, 1987, p. 617.
8. „Unirea tuturor Românilor”, în *Unirea*, Blaj, anul XXVIII, marți, 3 decembrie 1918, nr. 17, p. 1.
9. „Proclamarea unității naționale”, în *Românul*, Arad, anul VII, Marți, 20 Noemvrie (3 Dec. n.) 1918, nr. 20, p. 1.
10. Apud I. Popescu-Puțuri, A. Deac (coord.), *Unirea Transilvaniei cu România*, p. 701.
11. „Ziua Învierii obștei românești. Proclamarea României mari”, în *Telegraful Român*, Sibiu, an LXVI, nr. 131, vineri, 23 nov. (6 dec.) 1918, p. 500.
12. M. Racovițan, *op. cit.*, p. 146.
13. Pentru detalii, a se vedea Ioan Popa (coordonator), Mihai Diaconu, Cristina Sava, Rafael Țichindelean, *Românii din comitatul Hunedoara în Primul Război Mondial. Ancheta ASTREI*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2018, pp. 211-212.
14. M. Știrban, V. Lascu, *op. cit.*, p. 220.
15. Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Ionel Gal, Mircea

Mușat (coordonatori), *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 1271 (doc. 437). Versiunea germană: „Die Versammlung in Karlsburg war aus allen Teilen Siebenbürgens und des Banats stark besucht. Einzelne sprechen von einer Volksmenge bis zu 100 000 Menschen. Wenn auch diese Zahl durchaus übertrieben erscheint so deutete schon allein die ungeheure Überfüllung unseres Zuges auf einen grossen Zufluss.” Trebuie remarcat faptul că editorii volumului au omis traducerea termenului *durchaus* [absolut].

16. „Anunț”, în *Alba Iulia*, nr. ocazional, 18 nov./1 dec. 1918, p. 4, apud Șt. Pascu, I. Popescu-Puțuri (coord.), *op. cit.*, p. 274.

17. C-tin Dumitrescu, *op. cit.*, pp. 98 (Dominic Stanca: „mai mult de o sută de mii de oameni”), 150 (Gavril Crișan: peste 100.000 de persoane), 166 (Sabin Evuțianu: „peste o sută de mii de oameni”), 262 (Leontin Ghergariu, membru al gărzii naționale din Blaj, care a asigurat securitatea delegaților Marii Adunări Naționale, întruniți în Cazina militară din Alba Iulia: „cu mult peste o sută de mii de oameni”).

18. Pentru analiza problemei, a se vedea I. Popa (coord.), *op. cit.*, pp. 211-212.

19. Teodor V. Păcățian, „Jertfele Românilor din Ardeal, Bănat, Crișana, Sătmar și Maramureș, aduse în războiul mondial din anii 1914-1918”, în *Transilvania*, Sibiu, an LIV, Ian. – Febr. 1923, Nr. 1-2, pp. 32-54.

20. Marcel Știrban, „Județul Arad și anul 1918 în chestionarul Astrei (Documente)”, în *Revue de Transylvanie*, nr. 1/1991, pp. 112-132; Alexiu Tatu, „Aspecte ale participării comunelor din județul Mureș-Turda la primul război mondial”, în Ioan Lăcătușu (coord.), *Liviu Boar. Arhivist, istoric, profesor, Sfântu-Gheorghe*, Editura Eurocarpatica, 2011, pp. 401-408; Andreea Dăncilă Ineoan, „Memory of the War and the Revolution in the Mureș County”, în *Communication, Context, Interdisciplinarity – Studies and Articles*, Volume III, Section: Journalism, Târgu Mureș, „Petru Maior” University Press, 2014, pp. 230-240.

21. România, Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, partea structurală „Listele participanților la Primul Război Mondial”; p. st. „Acte neînregistrate”, nr. 1, 2, 15; p. st. „Despărțăminte”, județele Mureș-Turda, Sălaj, Sibiu, Solnoc-Dăbâca, Târnava Mare, Târnava Mică; p. st. „Mărturii despre evenimentele din 1918”, județul Turda-Arieș; p. st. „Rapoarte”, nr. 10 (Bistrița-Năsăud).

22. Nicolae Ilieșiu, *Monografia istorică a Banatului. Județul Caraș*, studiu introductiv, ediție și note de Dumitru Țicu, București, Editura Mica Valahie, 2011, 425 p.

23. Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul și Marea Unire*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1992, pp. 143-167 (numele participanților la Adunarea națională de la Alba Iulia), apud

http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Index:Participan%C5%A3i_b%C4%83n%C4%83%C5%A3eni_la_Marea_

[Adunare_de_la_Alba_Iulia](#), accesat 1 februarie 2019.

24. Ioan Popa, *Românii din Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș în Primul Război Mondial. Anchetă ASTREL. „Tablourile nominale”*, prefață de prof. univ. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române, Partea I, *Transilvania*, Sibiu, Editura Armanis/ Editura Andreiana (sub tipar), 2019, p. 79.

25. SJSAN, partea structurală „Acte neinventariate”, 1922-1, f. 21 („Raportul” comunei Pianul de Jo

Bibliography:

România, Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, partea structurală „Listele participanților la Primul Război Mondial”; p. st. „Acte neînregistrate”, nr. 1, 2, 15; p. st. „Despărțăminte”, județele Mureș-Turda, Sălaj, Sibiu, Solnoc-Dăbâca, Târnava Mare, Târnava Mică; p. st. „Mărturii despre evenimentele din 1918”, județul Turda-Arieș; p. st. „Rapoarte”, nr. 10 (Bistrița-Năsăud) / Romania, The Sibiu County Directorate of National Archives, the structural part “Lists of First World War participants”; p. st. “Unregistered documents”, no. 1, 2, 15; p. st. “Divisions”, the counties Mureș-Turda, Sălaj, Sibiu, Solnoc-Dăbâca, Târnava Mare, Târnava Mică; p. st. “Records of the events of 1918”, Turda-Arieș County; p. st. “Reports”, no. 10 (Bistrița-Năsăud).

***, „Proclamarea unității naționale”, în *Românul* / “The Proclamation of National Unity”, in *The Romanian*, Arad, anul VII, Marți, 20 Noemvrie (3 Dec. n.) 1918, nr. 20

***, „Unirea tuturor Românilor”, în *Unirea* / “The Union of All Romanians”, in *The Union*, Blaj, anul XXVIII, marți, 3 decembrie 1918, nr. 17.

***, „Ziua Învierii obștei românești. Proclamarea României mari”, în *Telegraful Român* / “Resurrection Day of the Romanian Community. The Proclamation of the Greater Romania”, in *The Romanian Telegraph*, Sibiu, an LXVI, nr. 131, vineri, 23 nov. (6 dec.) 1918.

Ardeleanu, Ion; Arimia, Vasile; Gal, Ionel; Mușat, Mircea (coordonatori). *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918 / 1918 for the Romanians. The Completion of the National-Statal Unity of the Romanian People. External documents 1916-1918*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Ceaușescu, Ilie (coord. principal). *România în anii Primului Război Mondial. Caracterul drept, eliberator al participării României la război / Romania during the First World War. The righteous, liberating character of Romania's participation to the war*, vol. 2, București, Editura Militară, 1987.

Dăncilă Ineoan, Andreea. „Memory of the War and the Revolution in the Mureș County”. In *Communication, Context, Interdisciplinarity – Studies and Articles*,

- Volume III, Section: Journalism, Târgu Mureș, „Petru Maior” University Press, 2014, pp. 230-240.
- Dumitrescu, Constantin. *Din lunga timpului bătaie / From the priceless memories of time*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.
- Ilieșiu, Nicolae. *Monografia istorică a Banatului. Județul Caraș / The Historical Monography of Banat. Caraș County*, studiu introductiv, ediție și note de Dumitru Țeicu, București, Editura Mica Valahie, 2011.
- Kirișescu, Constantin. *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919 / The History of War for the Reunification of Romania 1916-1919*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- Munteanu, Ioan; Zaberca, Vasile Mircea; Sârbu, Mariana. *Banatul și Marea Unire / Banat and the Great Union*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1992, pp. 143-167 (numele participanților la Adunarea națională de la Alba Iulia), apud http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Index:Participan%C5%A3i_b%C4%83n%C4%83%C5%A3eni_la_Marea_Adunare_de_la_Alba_Iulia, accesat 1 februarie 2019.
- Nistor, Ion. *Istoria Bucovinei / History of Bucovina*, București, Editura Humanitas, 1991, pp. 385-389;
- Pascu, Ștefan; Popescu-Puțuri, Ion (coordonatori). *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918 / 1918 for the Romanians. The Union Documents. Unification of Transylvania with Romania on December 1, 1918*, vol. X, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- Rotari, Ludmila. *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924 / The Subversive Movement of Bessarabia between 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004.
- Păcățian, Teodor V. „Jertfele Românilor din Ardeal, Bănat, Crișana, Sătmar și Maramurăș, aduse în războiul mondial din anii 1914-1918” / “The Sacrifices of Romanians from Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar and Maramurăș, made in the 1914-1918 World War”. În: *Transilvania*, Sibiu, an LIV, Ian. – Febr. 1923, Nr. 1-2, pp. 32-54.
- Popa, Ioan. *Revista Musa. Un martor al sentimentelor naționale românești în perioada dualistă / The Musa Magazine. A witness of Romanian national feelings in the dualistic period*, Sibiu, Editura Techno Media, 2012.
- Popa, Ioan (coordonator); Diaconu, Mihai; Sava, Cristina; Țichindelean, Rafael. *Românii din comitatul Hunedoara în Primul Război Mondial. Ancheta ASTREI / Romanians from Hunedoara County in the First World War. The ASTRA Report*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2018.
- Popa, Ioan. *Românii din Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar și Maramurăș în Primul Război Mondial. Ancheta ASTREI. „Tablourile nominale” / Romanians from Transylvania, Banat, Crișana, Sătmar and Maramurăș in the First World War. The ASTRA Report. “Nominal Boards”*, prefață de prof. univ. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române, Partea I, *Transilvania*, Sibiu, Editura Armanis/ Editura Andreiana (sub tipar), 2019.
- Popescu-Puțuri, Ion; Deac, Augustin (coord.). *Unirea Transilvaniei cu România 1 decembrie 1918 / The Union of Transylvania with Romania on December 1, 1918*, București, Editura Politică, 1970.
- Racovițan, Mihai. *Alexandru Vaida Voevod între Memorandum și Trianon (1892-1920) / Alexandru Vaida Voevod between Memorandum and Trianon (1892-1920)*, ediția a II-a, Sibiu, Editura Tribuna, 2000.
- Știrban, Marcel; Lascu, Viorica. *Consiliul Național Român din Blaj (noiembrie 1918 – ianuarie 1919). Protocoale și acte / The Romanian National Council of Blaj (November 1918 – January 1919). Protocols and Documents*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.
- Știrban, Marcel. „Județul Arad și anul 1918 în chestionarul Astrei (Documente)” / “Arad County and the year 1918 in the Astra questionnaire (Documents)”. În: *Revue de Transilvanie*, nr. 1/1991, pp. 112-132.
- Tatu, Alexiu. „Aspecte ale participării comunelor din județul Mureș-Turda la primul război mondial” / “Aspects of the participation of the Communes of Mureș-Turda County in the First World War”. În: *Liviu Boar. Archivist, historian, professor*, coordonator Ioan Lăcătușu, Sfântu-Gheorghe, Editura Eurocarpatica, 2011, pp. 401-408.

